

**PŘÍSNĚ TAJNÁ AKCE LUX
– SOUČÁST POÚNOROVÝCH PERZEKUCÍ V ARMÁDĚ
A ZAČÁTEK KONCE KARIÉRY BEDŘICHA REICINA
A KARLA ŠVÁBA**

FRANTIŠEK HANZLÍK

The article shows the context of the origin, course, results and consequences of the top secret LUX action in the army. The first part of the article analyzes the circumstances of the LUX secret action and the content of the plan, which was to be implemented during it. The second part of the article presents facts about the course of the LUX action and about the role of its main actors Karel Šváb, gen. B. Reicin and gen. J. Musil, including the consequences for their future destinies.

Key words: secret action; persecution; discrimination; LUX action; Soviet advisers; military intelligence

Úvod

Uchopení moci komunistickou stranou v únoru roku 1948 přineslo zásadní změny ve všech oblastech života společnosti. Nedílnou součástí procesu uchopení politické moci komunistickou stranou a jejího upevňování se staly rozsáhlé perzekuce skutečných i domnělých odpůrců nového režimu. K institucím, které byly čistkami, komunisty nazývanými očištěním od reakčních živlů, zasaženy nejvíce, patřila armáda. Obětí čistek se stala drtivá většina generálů a důstojníků, kteří po válce vstoupili do jiných politických stran, než byla KSČ. Perzekuce v armádě měla různé podoby. V první fázi šlo o propuštění „reakčních“ vojáků z armády. Následovaly vykonstruované procesy, které mnohdy skončily vynesením rozsudků smrti.¹ Mnozí vojáci různých hodností byli postiženi mimosoudní perzekucí v podobě zařazení do táborů nucené práce. Závěr perzekucí po únoru 1948 tvořily politické procesy s generály, členy komunistické strany v první polovině 50. let.² Rozhodující úlohu v průběhu perzekucí v armádě sehrávalo obranné zpravodajství v čele s nechvalně známým Bedřichem Reicinem, který byl koncem roku 1948 povýšen do generálské hodnosti a jmenován do funkce náměstka ministra národní obrany.³ V rámci perzekucí v armádě proběhla od podzimu 1949 do léta 1950 přísně tajná akce s krycím názvem LUX, na které se podílelo několik zvláště vybraných spolehlivých příslušníků 5. oddě-

¹ BRET, J.: 22 oprátek. Praha 1999.

² HANZLÍK, F.: *Diskriminace a perzekuce vojáků v Československu v letech 1945–1955*. Praha 2015.

³ VÚA–VHA, f. Sbíрка vojenských osobních spisů, osobní spis Bedřich Reicin. V osobním spise je uvedeno: od 1. 1. 1945 do 15. 11. 1948 přednosta odděl. OBZ 1. čs. sboru v SSSR a HS OBZ – MNO. 15. 12. 1948 náměstek ministra národní obrany.

lení Hlavního štábu Ministerstva národní obrany. Akci LUX nebyla dosud v odborné literatuře věnována odpovídající pozornost. Její výsledky přitom významně ovlivnily nejen osudy desítek osob z řad vojáků, ale i další osudy Bedřicha Reicina a Karla Švába, kteří stáli u jejího zrodu. Cílem studie je ukázat souvislosti vzniku akce LUX, její místo v celkovém procesu poúnorových perzekucí vojáků a důsledky pro její iniciátory.

Souvislosti vzniku akce LUX

Rozhodující podmínky pro komunistický převrat v únoru 1948 v Československu se utvářely především ve vnitropolitickém zápasu o moc mezi komunistickou stranou a ostatními politickými stranami. Vývoj poválečné mezinárodní situace určitým způsobem zápas o moc v Československu ovlivnil, ale nebyl rozhodujícím faktorem. Již v té době byl svět fakticky rozdělen na dva proti sobě stojící bloky, jejichž definitivní podoba se dotvářela. Hlavní příčinou byly zcela rozdílné zájmy a představy velmocí – Sovětského svazu a Spojených států amerických, o poválečném vývoji v Evropě i ve světě. Sovětský svaz uplatňoval svůj vliv v zemích střední a východní Evropy, které se postupně staly jeho satelity, metodami a prostředky typickými pro Stalinovo vedení. V roce 1949 se v řadě států vznikajícího sovětského bloku začala prosazovat Stalinova teorie o zostřování třídního boje a nutnosti hledání nepřítele ve vlastních řadách. Při jejím uplatňování v praxi proběhly v těchto zemích vykonstruované politické procesy, které často končily vynesením rozsudků smrti a popravou „odhalených“ nepřátel uvnitř komunistických stran.

Také vedení Komunistické strany Československa bylo upozorňováno na existenci nepřátelských živlů uvnitř strany.⁴ V té době probíhaly v armádě další vlny čistek pod názvem akce D. V jejím průběhu byli do táborů nucené práce zařazováni důstojníci, kteří byli z různých důvodů propuštěni z armády před únorem i po únoru 1948.⁵

V době probíhající akce D byla začátkem října 1949 zahájena další, přísně utajovaná akce pod krycím názvem LUX. Jejím iniciátory byli Bedřich Reicin a Karel Šváb, který v té době zastával funkci šéfa evidenčního oddělení ÚV KSČ.⁶ Podle vyjádření Karla Švába měla být na základě zkušeností právě skončeného procesu s Rajkem v Maďarsku provedena důsledná očista všech oblastí života společnosti. Pokyn k jejímu provedení vydal prezident republiky Klement Gottwald a vedení KSČ cestou Rudolfa Slánského. Výše uvedená akce byla výsledkem toho, že i v podmínkách Československa se v průběhu roku 1949 začínaly projevovat důsledky teorie o zostřování třídního boje a nutnosti hledání nepřítele ve vlastních řadách. Do republiky přijeli v říjnu 1949 sovětsští poradci plk. Michail Timofejevič Lichačev a plk. Nikolaj Ivanovič Makarov s čerstvými zkušenostmi z procesu s Rajkem v Maďarsku. Začala se otevřeně šířit linie hledání nepřátel ve straně a hledání československého Rajka.⁷

⁴ *Zpráva o činnosti Státní bezpečnosti v letech 1949–1954 z hlediska nesprávnosti v zaměření a metodách práce.* NA, f. Komise I., sv. 12, a. j. 202, s. 11–30.

⁵ HANZLÍK, F.: c. d., s. 59–67.

⁶ Evidenční oddělení ÚV KSČ bylo zřízeno v létě 1945. Jeho hlavním úkolem bylo shromažďovat a třídit informace získané tajnými službami, které se podařilo komunistické straně ovládnout již v roce 1945. Karel Šváb stál v čele oddělení od roku 1945 do roku 1951. Blíže o činnosti evidenčního oddělení: NA, Pillerova komise, k. 30B. *Informační zpráva č. 19. Otázky Stb v evidenčním oddělení aparátu ÚV KSČ a KSK (1946–1951)*, 33 s.

⁷ NA, Komise I., sv. 12, a. j. 202. Podrobnosti o počátku procesu hledání nepřítele ve vlastních řadách obsahuje *Zpráva o činnosti státní bezpečnosti v letech 1949–1954 z hlediska nesprávnosti v zaměření a metodách práce*, na s. 10–20.

Řízením akce v celostátním měřítku pověřilo vedení KSČ Švába. V této souvislosti vydal Šváb nařízení k vytvoření zvláštních studijních a vyšetřovacích skupin. Jedna pracovala v rámci ministerstva vnitra se styčným důstojníkem od 5. oddělení Hlavního štábu ministerstva národní obrany. Druhá skupina byla zřízena ze zvlášť přísně prověřených příslušníků 5. oddělení hlavního štábu se styčným důstojníkem od ministerstva vnitra. V armádě bylo za realizaci akce LUX odpovědné 5. oddělení Hlavního štábu MNO a jeho přednosta gen. Josef Musil. Rozhodující slovo však měl náměstek ministra národní obrany gen. Bedřich Reicin, kterému bylo v té době 5. oddělení přímo podřízeno. Složení skupiny projednával Musil s Reicinem. Musil navrhoval, aby se vedoucím skupiny stal buď plk. Antonín Horák, nebo pplk. Jaroslav Řehák. Reicin Musilovy návrhy odmítl a vydal pokyn, aby se vedoucím skupiny stal pplk. Jaroslav Pavlíček. Dále Musil navrhoval, aby ve skupině pracovali mjr. Leopold Fiala, mjr. Jindřich Kocián, škt. Rudolf Cylek, škt. Josef Havelka a por. Rudolf Hájek. Po předložení návrhu Reicinovi a Švábovi byli na základě jejich vlastnoručních poznámek ze skupiny vyškrtnuti mjr. Fiala a mjr. Kocián a nahrazeni pplk. Jaroslavem Řehákem a mjr. Františkem Kočím.⁸ Za členy skupiny se musel vlastnoručním podpisem zaručit Musil. Pro potřebu studijní a vyšetřovací skupiny ministerstva vnitra vyčlenilo 5. oddělení hlavního štábu důstojníky – mjr. Jiřího Juránka, mjr. Bedřicha Sedláčka a kpt. Karla Malenu.⁹ Styčným důstojníkem ministerstva vnitra pro skupinu z 5. oddělení hlavního štábu se stal kpt. Miroslav Pich-Tůma. V listopadu 1949 se jmenovaný podílel na výsledku bývalého zpravodajského důstojníka škt. Bedřicha Wiesnera. Na následky brutálního týrání kpt. Pichem-Tůmou škt. B. Wiesner následující den po výsledku zemřel. Proto byl Pich-Tůma odvolán a nahrazen kpt. Jaroslavem Mrkosem.¹⁰

Na zpracování plánu akce LUX se osobně podílel i gen. J. Musil. Již samotný oficiální název – *PLÁN pro pátrání po osobách z řad reakce, které byly záměrně nasazeny do KSČ, armády, jiných veřejných úřadů a institucí, aby v příhodné době provedly zvrát socialistického budování v ČSR*, naznačoval, co bude cílem celé akce.

V úvodu plánu je dále uvedeno: „*V souvislosti s procesem Rajk a spol v Budapešti se znovu výstražně ukázalo, jak imperialistické kruhy snažily se již před 2. světovou válkou vniknout svými agenty do KS (komunistických stran) v jednotlivých státech za účelem zpravodajským a diverzním a jaké následky má nepočítati s tím a nedbati toho.*“¹¹ Plán měl čtyři samostatné části. Každá z nich obsahovala ještě několik dalších konkrétních úkolů mnohdy velmi širokých. První část – *I. Prohlídka londýnského archivu* obsahovala 14 různých dílčích úkolů. Hlavní pozornost byla věnována příslušníkům bývalého 2. oddělení hlavního štábu pod velením gen. F. Moravce a osobám, které se pohybovaly za války v blízkosti prezidenta Edvarda Beneše. Pozornosti neunikli ani interbrigadisté ze španělské občanské války, osoby, které přišly do odboje z německé armády po porážce Němců u El Alameinu a také ti, kdo vstoupili do odboje z vládního vojska a z armády bývalé Slovenské republiky. Pečlivě byli posuzováni všichni, kdo odešli v průběhu války do Sovětského svazu z Anglie a zvláště dvě skupiny. K první patřili všichni, kdo projevovali protikomunistické a protisovětské postoje. Druhou skupinu tvořili ti, kdo podle názoru 5. oddělení provedli ideologický „přemet“ a vstoupili dokonce do KSČ.

⁸ ABS, f. MNB 8/5, k. 60.

⁹ ABS, f. Vyšetřovací spisy a. č. V 2457 MV.

¹⁰ NA, f. MNB, 8/5, k. 60. Hodnocení akce LUX ze dne 21. října 1952.

¹¹ ABS, f. MNB 8/6, k. 61.

Do samostatné skupiny k prověření byly zařazeny osoby, které byly za války vysazeny k plnění diverzních úkolů do Protektorátu, osoby, které je připravovaly a instruovaly včetně těch, kdo jim po vysazení poskytovali zázemí v Protektorátu. Zvláště pečlivě měli být prověřováni všichni z výše uvedených, kteří vstoupili do KSČ nebo se dokonce stali funkcionáři.

Druhá část plánu – *II. Prohlídka zajištěných dokumentů z r. 1939–40 z činnosti čs. voj. jednotky a odbojových pracovníků ve Francii a získávání zpráv výsledkem osob, které žily na území Francie až do konce války* byla členěna na 11 upřesňujících úkolů. Ty odpovídaly názvu této části plánu. Zvláštní pozornost byla věnována velitelům všech československých vojenských jednotek, které vznikly na území Francie a které měly záporný postoj ke komunistům. K dalším dílčím úkolům patřilo prošetření osob, které prošly koncentračními tábory ve Francii (interbrigadisté po skončení občanské války ve Španělsku), osob, které po kapitulaci Francie zůstaly na francouzském území jako osoby ilegálně činné. Objektem zájmu se staly i všechny vojenské osoby, které absolvovaly školy, kurzy a jakékoliv stáže ve Francii do roku 1938.

Třetí část plánu měla název – *III. Kontrola vojenských osob české a slovenské národnosti, které mají vztah k Jugoslávii v době před válkou, za války a po válce*. Mezi sedmi upřesňujícími úkoly je i prověření všech osob, které žily dlouhou dobu v Jugoslávii a po roce 1945 se vrátily do Československa se zvláštní pozorností na ty, kdo bojovali jako jugoslávští partyzáni a v době akce LUX působili v armádě.¹² Poslední dílčí úkol ukládal prověřit všechny osoby, které byly ve styku s Rajkovou skupinou v Maďarsku (před válkou, za války a po válce) a pohybovaly se na území ČSR.

Poslední část plánu – *IV. Kontrola vojenských osob české a slovenské národnosti, které bojovaly proti Němcům v jiných státech, nebo se tam zdržovaly po dobu okupace ČSR*. Tato část plánu obsahovala původně 8 dalších upřesňujících dílčích úkolů, které byly doplněny ještě ručně psanými poznámkami gen. Musila. Hlavní pozornost této části plánu směřovala k činnosti Československé vojenské mise v SSSR v době války pod vedením gen. Heliodora Píky, k činnosti osob, které byly vysazeny v Protektorátu jako parašutisté z SSSR se zřetelem na jejich činnost po roce 1945, k působení volyňských Čechů, kteří přišli s 1. čs. armádním sborem a zůstali v ČSR a stejně tak činnosti osob ukrajinské národnosti. Jedním z úkolů bylo i prověření osob sloužících v armádě původu bělogvardějského, nebo osob české a slovenské národnosti, které měly za manželky bělogvardějky se zvláštním zřetelem na osoby, které byly členy KSČ.¹³ Od výše uvedených úkolů se lišil poslední, který byl psán psacím strojem – prověření agentů 2. oddělení před rokem 1939, zvláště z řad komunistů, nebo kteří proti komunistům pracovali. Tento úkol byl doplněn dvěma ne zcela jasnými ručně psanými odrážkami. První – *vedoucí osoby 2. oddělení pracující proti komunistům* a druhou – *dokladový materiál protikomunistického odboje*. Poslední dílčí úkol čtvrté části plánu ukládal využít výsledkové protokoly vojenských osob, které byly odsouzeny, nacházely se v táborech nucené práce nebo byly na svobodě a po roce 1945 byly členy KSČ. U prvních tří částí plánu byla ručně uvedena jména příslušníků skupiny, kteří budou uvedenou část plánu realizovat. Za první část odpovídal por. Rudolf Hájek, za druhou část škpt. Josef Havelka a za třetí část škpt. Rudolf Cylek. Na závěr celého plánu je zdůrazněno: „*Vrchním dozo-*

¹² ZONA, P.: *Češi a Slováci v bývalé Jugoslávii a jejich zapojení do bojů ve II. světové válce a obnovy poválečného Československa*. Praha 2018.

¹³ V plánu akce LUX jsou použity pojmy: osoby bělogvardějského původu a bělogvardějky. Šlo o dobové označení osob, které v době občanské války v Rusku v letech 1917–1920 stály nebo bojovaly proti bolševikům a Rudé armádě. Ve snaze uniknout perzekuci po skončení občanské války emigrovaly do Československa. V době kdy probíhala akce LUX, byly tyto osoby v drtivé většině již občany Československa.

*rem nad touto prací a jejím sladěním v jednotlivých skupinách je pověřen mjr. Jaroslav Pavlíček, který každý týden v pátek podá zprávu o výsledku práce. Kromě toho bude hlásit náčelníku oddělení ihned každou závažnou skutečnost, aby mohlo být zahájeno případné šetření celým aparátem 5. odd., případně orgány 2. odd. a orgány ministerstva vnitra.*¹⁴

Realizace akce LUX a důsledky pro její hlavní aktéry

Gen. Josef Musil předložil podrobný plán práce k posouzení Reicinovi a následně ke konečnému schválení Švábovi. Pavlíčkova skupina pracovala v přísném utajení. Do přidělené místnosti v prostorách 5. oddělení hlavního štábu neměl přístup nikdo mimo členů skupiny, gen. Musila, gen. Reicina a K. Švába. Pplk. Pavlíček byl podřízen výhradně Karlu Švábovi. Téměř denně předával získané informace Musilovi. Podle potřeby a na základě jeho rozhodnutí jednal přímo se Švábem nebo s Reicinem. Podrobně byl o průběhu a výsledcích akce LUX informován Rudolf Slánský a v některých případech i prezident republiky Klement Gottwald.¹⁵

Z obsahu plánu práce skupiny je zřejmé, že bylo nutno prostudovat a analyzovat rozsáhlé archivní materiály a dokumentaci čítající desítky tisíc stran. To nebylo v silách skupiny 5. oddělení čítající pouhých 5 osob. Proto byli k plnění úkolů v rámci akce LUX využíváni další příslušníci 5. oddělení hlavního štábu, aniž jim byla tato skutečnost známa. Ze strany pplk. Pavlíčka a ostatních členů skupiny bylo využití dalších příslušníků 5. oddělení kamuflováno jako realizace akce s názvem „D“, která právě v té době probíhala. V druhé polovině roku 1949 a počátkem roku 1950 proběhlo celkem pět akcí „D“. Jejich výsledkem bylo zařazení důstojníků podle seznamu schváleného Reicinem do tábora nucené práce na Mírově. Jedním z hlavních cílů akce „D“ bylo postihnout důstojníky a případně vojáky nižších hodností, kteří byli po únoru propuštěni z armády, ale nebyly proti nim důkazy postačující k jejich odsouzení a uvěznění. Pplk. Pavlíček realizaci úkolů ve prospěch akce LUX v rámci akcí „D“ označoval jako akci „d“. Téměř veškeré úsilí Pavlíčkovy skupiny se nakonec soustředilo téměř výhradně na analýzu všech materiálů týkajících se působení československé zpravodajské služby v období před Mnichovem 1938 a v průběhu 2. světové války. Hlavní pozornost byla zaměřena na činnost 2. oddělení exilového MNO pod vedením gen. Moravce a na jednotlivé důstojníky oddělení a jejich spolupracovníky. Svědčí o tom nejen pozdější výpovědi příslušníků Pavlíčkovy skupiny, kteří byli vyšetřováni v souvislosti se zatčením a souzením gen. B. Reicina a K. Švába, ale i obsah *Závěrečné zprávy akce LUX* a další dokumenty.¹⁶ Na podzim 1949 sestavila skupina LUX seznam všech důstojníků, kteří byli příslušníky Moravcova zpravodajského oddělení před válkou a v době války. Vzhledem k tomu, že většina důstojníků 2. oddělení hlavního štábu z tohoto období již v armádě nesloužila, předával Pavlíček veškeré podklady cestou styčného důstojníka kpt. Mrkose také na skupinu akce LUX na ministerstvu vnitra. Zároveň předal seznam Musilovi a navrhoval, aby osoby v něm uvedené byly vyslechnuty na svobodě k doplnění informací získaných

¹⁴ ABS, f. MNB 8/6, k. 61. V době přípravy Akce LUX měl J. Pavlíček vojenskou hodnost major (mjr.). V jejím průběhu byl povýšen do hodnosti podplukovníka (pplk.). Proto je v textu uváděna na rozdíl od plánu akce LUX hodnost pplk.

¹⁵ ABS, f. Vyšetřovací spisy, a. č. V 2457 MV.

¹⁶ Například také ABS, f. Vyšetřovací spisy a. č. V 2457 – VII. *Závěrečná zpráva komise pro TNP Mírov ze dne 4. července 1951*, ABS, f. Vyšetřovací spisy a. č. V 2457 MV, Protokoly o výpovědi Jaroslava Pavlíčka z října a listopadu 1951.

z archivů. Musil sdělil Pavlíčkovi, že všechny osoby ze seznamu budou zatčeny a vyslýchány ve vazbě. Podle Pavlíčka se tak stalo na základě rozkazu Reicina a Švába. V první řadě nařídil Musil zatknout příslušníky bývalého Moravcova 2. oddělení v Londýně. Jejich zatčení bylo realizováno v rámci akce „D“ příslušníky 5. oddělení a příslušníky Státní bezpečnosti. Poté Šváb nařídil, že zatčení podle seznamu, který schválil B. Reicin, budou odvezeni do věznice v Mladé Boleslavi, kde pro tento účel zajistil uvolnění potřebných místností. Z důvodů utajení dostala věznice krycí název 100. Zatýkáni proběhlo v listopadu 1949 s tím, že zatčení budou předáni do TNP. Ve skutečnosti byli všichni odvezeni do věznice v Mladé Boleslavi. Vyslýchali je příslušníci skupiny LUX. Některé osoby předali na vyžádání k výslechům na MNB. Šlo například o plk. Emila Strankmüllera a plk. Aloise Franka. Výsledky vyšetřování obdržel Šváb. Spolu s Reicinem rozhodli o tom, na koho bude podáno trestní oznámení a kdo bude zařazen do TNP.¹⁷ Všichni, na které nebylo možno podat trestní oznámení pro nedostatek důkazů, byli zařazeni z rozkazu Švába do TNP, aniž by se čehokoli dopustili.

O celkovém výsledku akce LUX vypovídají dokumenty s názvem *Celkový přehled činnosti*, zpracovaný v červnu 1950, a *Dodatek k přehledu o činnosti ze srpna 1950*.¹⁸ Oba dokumenty čítají dohromady více než 120 stran textu. Skupina ukončila činnost 26. srpna 1950. V průběhu akce LUX bylo zatčeno 22 bývalých zpravodajských důstojníků. Na 13 z nich podalo 5. oddělení hlavního štábu trestní oznámení. Zbývajících 9 bylo zařazeno do TNP. Souzeni byli i důstojníci, kteří po celou dobu války zastávali významné funkce v československé zpravodajské službě a ničím se neprovinili. Jejich hlavní zločin spočíval v tom, že v průběhu války úzce spolupracovali s britskou zpravodajskou službou a měli jiné názory na budování čs. zahraniční armády než moskevské vedení KSČ. Byli mezi nimi například plk. Emil Strankmüller, plk. František Heike – Stoj, plk. Jaroslav Hájíček, plk. Jan Krček, plk. Jan Pernikář a řada dalších.

Seznam uvedený v *Celkovém přehledu činnosti* obsahuje jména více než tři set padesáti osob. U každého je uvedena krátká charakteristika a seznam „hříchů“. Z obsahu charakteristik je zřejmé, že zpracovatelé vycházeli z obsahu archivních materiálů londýnského exilového MNO, Čs. vojenské mise v SSSR a z obsahu dalších písemností. Značnou část tvoří osobní svědectví vyslýcháných osob. V drtivé většině šlo o osoby zatčené a později odsouzené nebo zařazené do TNP. Pouze 13 osob, z toho 11 důstojníků, bylo vyslýcháno na svobodě. Vedle jmen generálů a důstojníků obsahuje seznam i jména mnoha civilních osob a cizích státních příslušníků. Mezi nimi např. i Zdeňka Fierlingera, Vavro Šrobára, Vlada Clementise a dalších.

V seznamech akce LUX se výjimečně ocitli i aktivně sloužící důstojníci včetně ministra národní obrany gen. Ludvíka Svobody. Byli mezi nimi i generálové a důstojníci, bývalí příslušníci 1. čs. armádního sboru, zastávající v té době významné funkce v armádě. Šlo například o gen. B. Bočka, K. Klapálka, plk. V. Janka, B. Lomského, O. Rytíře a další. Zpráva obsahuje fakta o jejich protisovětských a protikomunistických postojích a názorech a o údajném pronásledování komunistů v čs. vojenských jednotkách v SSSR. Někteří z nich byli na rozkaz Reicina zatčeni. Patřil k nim i bývalý pobočník gen. Svobody pplk. Ladislav Bedřich. Instrukce k jeho výslechu dával mjr. Řehákovi ze skupiny LUX osobně Reicin. Paradoxně je největší pozornost ve zprávě zaměřena na gen. Ludvíka Svobodu, který v té době již nevykonával funkci ministra národní obrany. Jeho osobě je věnováno celých 10 stran textu s podrobným výčtem jeho hříchů od předm-

¹⁷ ABS, f. Vyšetřovací spisy a. č. V 2457 MV, Zápis o výpovědi Josefa Musila dne 13. února 1952. ABS, f. 8/4, k. 59, Výpisy z protokolů s obviněným Jaroslavem Pavlíčkem ze dne 18. 4. 1952.

¹⁸ VHA – VÚA, f. 100/52, sv. 36, a. j. 257.

nichovské republiky až do roku 1949. Byl dokonce označen za antisemitu. V jeho charakteristice je uveden i *Politický závěr*, kde se říká: „*Ctižádostivý oportunista. Ve svém jednání dbá, aby si neudělal zbytečných nepřátel a takto se projevil i v závažných situacích. Svoboda je ochoten změnit svůj politický směr, považuje – li to za účelné, ale činí tak zavčas, protože dovede rychle odhadovat situaci, a zařizuje se pak na velmi dlouhou dobu.*“¹⁹ Hlavním důvodem výše uvedeného byla snaha Reicina získat kompromitující materiály na gen. Svobodu z doby jeho působení v SSSR. Ty byly Reicinem nakonec využity počátkem dubna 1950, kdy se rozhodovalo o odvolání gen. L. Svobody z funkce ministra národní obrany. Bedřich Reicin dlouhodobě vystupoval proti Svobodovi, protože aspiroval na funkci ministra národní obrany. Spolu s ním proti Svobodovi na jednáních vedení komunistické strany vystupoval i gen. Jaroslav Procházka. Krátce před odvoláním gen. Svobody zaslali 19. dubna 1950 Gottwaldovi společně rozsáhlou ručně psanou zprávu o budování armády a o odpovědnosti gen. Ludvíka Svobody. V ní označili Svobodu za hlavního viníka téměř všech nedostatků a problémů se kterými se armáda potýkala od roku 1945.²⁰ Následně byl dne 25. dubna 1950 gen. Svoboda odvolán z funkce a nahrazen JUDr. Alexejem Čepičkou.

Závěrečná zpráva akce LUX obsahuje údaje i o dalších generálech. Například o Zdeňku Novákovi, Rudolfu Bulandrovi, Vilému Sachrovi a dalších, kteří se později stali obětí nezákonných procesů. Akce LUX byla ukončena dříve, než se původně předpokládalo. Dokumenty o činnosti skupiny LUX obsahují i přehled nedokončených případů. Akce LUX nebyla samostatnou a izolovanou akcí. Tvořila součást široké škály perzekucí, které následovaly po únoru 1948. Důstojníci 5. oddělení hlavního štábu, podílející se na akci LUX, figurovali také v akci „D“. Plk. Josef Pavlíček, který stál v čele akce LUX, působil rovněž v akci „D“. Informace získané v průběhu výslechů v rámci akce „D“ využívala skupina LUX. Výsledky výslechů v akci LUX naopak sloužily jako podklad pro zatýkání v jednotlivých akcích „D“. Veškeré informace pak využívalo 5. oddělení hlavního štábu v dalších formách perzekucí směřujících proti vojenským, ale i civilním osobám. V průběhu akce „D“ i v rámci akce LUX docházelo k závažnému porušování tehdy platných zákonů. Formy a metody nezákonných perzekucí vojenských osob neměly pouze podobu akcí „D“ a LUX. Již od počátku roku 1949 se setkáváme také s provokacemi, nezákonným vězněním vojenských osob v pověstném domečku na Hradčanech. Následovaly vykonstruované soudní procesy, které končily dlouholetými tresty vězení a výjimečně i justičními vraždami.

Akce LUX v armádě formálně skončila v létě 1950. Z původního plánu byla splněna pouze malá dílčí část. V hodnocení akce LUX z roku 1952 v době, kdy byl již zatčen a vyšetřován Bedřich Reicin se uvádí: „*Z původního rozsahu celé práce zbylo nakonec pečlivé propátrání archivu londýnského MNO, pokud se tento zachoval.*“²¹ Během pátrání po archivních materiálech z doby války bylo zjištěno, že: „*Zpravodajský archiv z Francie byl v r. 1940 spálen u Beziers při evakuaci do Anglie. Londýnský archiv defenzivní a ofenzivní byl před návratem rovněž jednotlivými skupinami „vyčištěn“ a důležité poznatky předány IS. Archiv voj. misse v SSSR „vyčistil“ podle vlastního doznání PIKA.*“²²

Zajímavou skutečností je, že původní hlavní cíl – hledat nepřitele ve vlastních řadách, nepřitele, který se vetřel do komunistické strany a na významná místa ve stranické hierarchii nebyl splněn a plněn vůbec. Akce LUX v armádě směřovala téměř výhradně proti bývalým důstojníkům zpravodajské služby z období předválečného a válečného, a zvláště proti těm, kdo měli jakékoliv

¹⁹ VHA – VÚA, f. 100/52, sv. 36, a. j. 257.

²⁰ NA, f. 100/24, sv. 56, a. j. 903.

²¹ ABS, f. MNB, 8/5, k. 60.

²² Tamtéž.

vztahy s generálem Františkem Moravcem. V armádě se stali obětí perzekucí generálové a důstojníci, členové komunistické strany až několik měsíců po skončení akce LUX.

Průběh a výsledky akce LUX v armádě i mimo armádu měly ale nečekané a nakonec i fatální důsledky pro její hlavní iniciátory a realizátory Karla Švába, Bedřicha Reicina a Josefa Musila. Důležitou úlohu přitom sehráli sovětsští poradci, se kterými především Karel Šváb a Bedřich Reicin spolupracovali.

V průběhu roku 1949 sovětské vedení několikrát upozorňovalo Klementa Gottwalda, že KSČ nedostatečně uplatňuje linii hledání „nepřátel“ ve straně s odkazem na procesy, které proběhly v Maďarsku, v Polsku a dalších státech. Gottwald i vedení KSČ určitou dobu nátlaku odolávali. V září 1949 se Klement Gottwald s Rudolfem Slánským obrátili na vedení KSSS s žádostí o vyslání sovětských poradců, kteří měli zkušenosti s procesy v Maďarsku a Polsku. V říjnu 1949 přijeli do Československa poradci plk. Michail Timofejevič Lichačev a plk. Nikolaj Ivanovič Makarov.²³ K hledání „nepřítele“ ve vlastních řadách byl vytvořen zvláštní útvar při ministerstvu vnitra, jehož vedoucím se stal Karel Šváb. Zároveň se stal zástupcem velitele Státní bezpečnosti. Po vzniku ministerstva národní bezpečnosti 23. května 1950 se v září 1950 stal náměstkem ministra. Oba sovětské poradci otevřeně vyslovovali podiv nad tím, že v Československu dosud nebyla odhalena podobná „imperialistická agentura“ ve straně a vyjadřovali názor, že hlavním důvodem je neschopnost a nerozhodnost československé Bezpečnosti. Nijak se netajili svým názorem, že jejich úkolem mělo být nalezení „československého Rajka“. Příslušníci Bezpečnosti, kteří měli k jejich názorům a představám vážné výhrady, museli Bezpečnost opustit a mnozí se stali obětí perzekucí v následujícím období. Oba poradci se zúčastňovali výslechů zatčených osob, prosazovali použití nezákonných metod výslechů včetně použití fyzického násilí. Po zřízení ministerstva národní bezpečnosti poradci Lichačev a Makarov odjeli z Československa. Novými poradci, kteří působili přímo u ministra, se stali Vladimír Bojarskij a Boris Jesikov. Na nižších stupních působili Semjon Galkin, Konstantin Smirnov, Georgij Gromov, Ivan Černov, Grigorij Morozov a další. Pod jejich vedením pokračovala Státní bezpečnost intenzivně v hledání „československého Rajka“. Poradci neustále kritizovali Státní bezpečnost, ale i Švába pro údajnou neschopnost odhalit nepřátele uvnitř KSČ. Až do druhé poloviny roku 1950 bylo hledání neúspěšné.

K zásadnímu obratu došlo zatčením krajského tajemníka KSČ v Brně Otto Šlinga 6. října 1950. Šling byl zatčen na základě informací získaných v průběhu akce LUX. Jeho zatčení předcházely zajímavé skutečnosti. Dne 5. června 1950 byl zatčen Viktor Emanuel Voska, který působil v období 2. světové války v USA a spolupracoval s E. Benešem. Půl roku předtím v lednu 1950 byl v archívích materiálech londýnského MNO, který analyzovala skupina pplk. Pavlíčka na 5. oddělení hlavního štábu, nalezen dopis Otto Šlinga z roku 1939. Šling v té době působil v Anglii a v dopise projevil ochotu spolupracovat s Voskou a sdělovat mu informace o československých osobách, které emigrovaly do Anglie. S obsahem dopisu byli seznámeni Bedřich Reicin, Rudolf Slánský i Klement Gottwald. Žádná opatření proti Šlingovi nebyla realizována.²⁴

²³ NA, f. Pillerova komise, k. 6, Informace č. 34 Úloha sovětských poradců v československé bezpečnosti při přípravě a provedení politických procesů 1949–1954. Podrobný rozbor o působení sovětských poradců v době přípravy a provedení politických procesů v Československu čítá 38 stran textu a byl vypracován pro potřeby rehabilitační komise ÚV KSČ v prosinci 1968. Komise je označována jako Pillerova komise podle jména jejího předsedy. Podrobně se problematikou působení sovětských poradců zabývá studie ŽÁČEK, P.: *První garnitura sovětských poradců v Praze. Ovládnutí a řízení československého bezpečnostního aparátu, 1949–1953* zveřejněná v časopise *Securitas imperii* 31, 2017, č. 2, s. 40–69.

²⁴ ABS, f. 8/4, k. 59, Výpisy z protokolů s obviněným Jaroslavem Pavlíčkem ze dne 18. 4. 1952.

Voska byl po zatčení označen za špiona britské IS. Jeho výpovědi byl potvrzen i obsah dopisu Šlinga z roku 1939. Tento moment se stal klíčovým pro další osudy nejen Šlinga, ale i Reicina a Švába. Sovětští poradci označili zatčení Šlinga za první hmatatelný úspěch při hledání nepřitele ve vlastních řadách a přispěli k tomu, že byla zahájena rozsáhlá akce, která v konečném důsledku skončila až vykonstruovaným politickým procesem s protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského koncem listopadu 1952. Proces skončil vynesením 11 trestů smrti.

V době zatčení Šlinga v říjnu 1950 byl Bedřich Reicin povýšen do hodnosti divizního generála a jeho pozice se zdála neotřesitelná. Zatčení Šlinga vše změnilo. Důležitou úlohu v následujícím vývoji v případě Reicina, ale i Švába sehrál ministr národní obrany armádní generál JUDr. Alexej Čepička. Okamžitě nařídil Reicinovi, aby přezkoumal jakékoliv styky a kontakty Šlinga v armádě s důrazem na konkrétní styky a spolupráci s ním. Ve zprávě, kterou Reicin Čepičkovi předložil, vypustil z prověrky několik důstojníků, o kterých Čepička věděl, že se Šlingem úzce spolupracovali. Rovněž neuvedl svoji spolupráci se Šlingem. Proto se stal pro Čepičku jedním z hlavních podezřelých. Čepičkovi bylo známo, že Reicin od roku 1945 udržoval se Šlingem úzké služební i osobní kontakty. Dokonce několikrát předložil gen. L. Svobodovi návrh na jeho jmenování náměstkem ministra národní obrany, což gen. Svoboda vždy odmítl.²⁵ Koncem roku 1950 bylo zahájeno soustavné sledování Reicina Státní bezpečností. V lednu 1951 nařídil Čepička Reicinovi, aby zpracoval podrobnou zprávu o svých stycích se Šlingem. Reicin tento úkol do stanoveného termínu nesplnil. V lednu 1951 byl Bedřich Reicin převeden na Státní plánovací komisi a dne 8. února 1951 byl ve své vile zatčen. K tomu později Čepička uvedl: „*Poněvadž nebylo vhodné, aby Reicin byl zatčen v MNO, bylo Reicinovi oznámeno, že bude nutno některé okolnosti přešetřit a že na tuto dobu bude převeden na jinou práci.*“²⁶ Podobný osud jako Reicina stihl také Karla Švába. V jeho případě sehrála rozhodující úlohu Komise stranické kontroly pod vedením Jarmily Taussigové. Dle názoru komise neprokázali významní funkcionáři StB ochotu skutečně odhalit vnitrostranické spiknutí vyšetřované jako případ O. Šlinga a spol. Obvinění, že StB kryje Šlingovy styky, se týkalo také Švába. Navíc bylo těm, kdo v konečném důsledku rozhodovali o osudech Reicina i Švába známo, že spolu od roku 1945 dlouhodobě spolupracovali a měli i osobní vazby.²⁷ V prosinci 1950 byl Šváb poslán na dovolenou. K jeho zatčení pro podezření z protistátní činnosti došlo nedlouho po zatčení Reicina. Bedřich Reicin i Karel Šváb byli po téměř dvouletém věznění a vyšetřování odsouzeni spolu Rudolfem Slánským a spol. ve vykonstruovaném politickém procesu k trestům smrti, který byl vykonán 3. prosince 1952. Odsouzení byli za skutky, kterých se nedopustili. Za skutečné zločiny, kterých se v době výkonu svých funkcí od roku 1945 do svého zatčení dopustili, nikdy souzeni nebyli.²⁸

²⁵ NA, f. Komise I., sv. 11, a. j. 197. Záznam o pohovoru s A. Čepičkou z 31. 1. 1957.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ O zatčení všech významných funkcionářů KSČ, pracovníků Bezpečnosti a armády rozhodovala tzv. zatýkácí komise, kterou tvořili: K. Gottwald, A. Čepička, A. Zápotocký, V. Široký a J. Dolanský. O jejím zřízení rozhodl K. Gottwald po zatčení O. Šlinga. O jednání komise nebyl veden žádný protokol ani záznam. *Zpráva o činnosti Státní bezpečnosti v letech 1949–1954 z hlediska nesprávnosti v zaměření a metodách práce*. NA, Komise I., sv. 12, a. j. 202, s. 31.

²⁸ Zatčen a odsouzen byl i gen. Josef. Musil, který se jako přednosta 5. oddělení hlavního štábu a od léta 1950 jako přednosta Hlavní informační správy na kterou bylo 5. oddělení přeorganizováno, podílel na akci LUX. Po zatčení 18. března 1951 a dlouhém vyšetřování byl dne 23. října 1953 odsouzen k trestu smrti. Rozsudek byl vykonán 9. ledna 1954. Na rozdíl od K. Švába a B. Reicina byl Musil odsouzen i za trestné činy, kterých se dopustil a byl rehabilitován pouze částečně. Trest smrti byl zrušen a v platnosti zůstal výsledný trest 9 roků odnětí svobody. ABS, f. Vyšetřovací spisy, sign. V – 2457 MV. Rozsudek Nejvyššího soudu – vojenského kolegia ze dne 13. června 1964. Pplk. Jaroslav Pavlíček, který stál v čele skupiny LUX na 5. oddělení, byl zatčen 8. září 1951 a následně odsouzen ke třem letům odnětí svobody. Vzhledem k amnestii mu byl trest zkrácen na 2 roky, které strávil ve vězení. NA, f. Komise I., sv. 14, a. j. 235.

Závěr

Přísně tajná akce LUX v armádě měla podle původních plánů směřovat proti případným „nepřátelům“ uvnitř komunistické strany. Podrobný plán, který zpracoval gen. Josef Musil a který schválili gen. Bedřich Reicin a hlavní iniciátor akce LUX Karel Šváb se záhy ukázal jako nereálný. Analýza činnosti skupiny důstojníků pod vedením pplk. Jaroslava Pavlíčka, která pracovala v přísném utajení, dokazuje, že její hlavní úsilí směřovalo k postižení důstojníků, kteří působili v 2. oddělení Hlavního štábu MNO před a v průběhu 2. světové války. Zároveň se skupina zabývala osobami, na kterých měl osobně zájem Bedřich Reicin. K nim patřil gen. Ludvík Svoboda a jeho blízký spolupracovník z působení v SSSR za války pplk. Ladislav Bedřich. Získané poznatky využil Reicin k vytvoření situace směřující k odvolání gen. L. Svobody z funkce ministra národní obrany. Výstižně je zhodnocen výsledek akce LUX v materiálu dokumentační skupiny k posouzení činnosti B. Reicina v roce 1952 kde se uvádí: „*Podnik se nakonec vyhrotil ve stíhání lidí (v tzv. akci D), kteří ačkoliv měli v minulosti velmi mnoho divných styků a nevyjasněných stránek, z nichž většina pro svůj zdravotní stav a stáří se chovala nezávadně a nemohli při nezaujatém postoji k nim zavadávat příčinu k zatýkání, odsouzení na základě pochybných důkazů, anebo odeslání do TNP. Rozhodování v těchto věcech bylo zcela svévolné.*“²⁹

Zcela nečekané důsledky měla akce LUX pro její hlavní iniciátory Karla Švába a Bedřicha Reicina. Shodou okolností se v průběhu akce LUX objevily skutečnosti, které v konečném důsledku vedly k jejich zatčení a odsouzení k trestu smrti společně s Otto Šlingem, a to za výrazného přispění sovětských poradců.

Akce LUX byla součástí nezákonných poúnorových perzekucí v Československu. V jejím průběhu nebyl splněn vytýčený cíl. Nalezením „československého Rajka“ v podobě Otto Šlinga byl ale zahájen proces, který pokračoval mohutnou vlnou zatýkání funkcionářů KSČ, vedoucích pracovníků Bezpečnosti, armády, slovenských buržoazních nacionalistů atd. koncem ledna 1951. Podle neúplného seznamu zatčených uvedeného v příloze *Zprávy o činnosti Státní bezpečnosti v letech 1949–1954 z hlediska nesprávnosti v zaměření a metodách práce* bylo od ledna 1951 do konce dubna zatčeno 55 významných funkcionářů KSČ, Bezpečnosti a armády.³⁰ Ironií osudu zůstává, že mezi nimi byli i ti, kteří měli „významné zásluhy“ na uchopení moci komunistickou stranou v únoru 1948. Následující nezákonné procesy, jejichž vyvrcholením byl monstrproces s generálním tajemníkem KSČ Rudolfem Slánským a spol., skončily až v roce 1954 odsouzením generálů a důstojníků, členů komunistické strany, Karla Klapálka, Šimona Drgače, Vladimíra Drnce, Zdeňka Nováka a dalších.

prof. PhDr. František Hanzlík, CSc.

Katedra teorie vojenství, Fakulta vojenského leadershipu, Univerzita obrany

Kounicova 65

662 10 Brno

Česká republika

e-mail: frantisek.hanzlik@unob.cz

²⁹ ABS, f. MNB, 8/5, k. 60.

³⁰ NA, Komise I., sv. 12, a. j. 202. Mezi zatčenými byli například generálové Zdeněk Novák, Rudolf Bulandr, Jaroslav Brož, Josef Musil, velitel Stb Osvald Závodský, ministr zahraničí Vlado Clementis, Josef Pavel, Gustáv Husák, Ladislav Holdoš, Ladislav Novomeský.